

Perustuslakivaliokunta

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2020

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2020 (K 17/2021 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty ulkoasiainvaliokuntaan, valtiovarainvaliokuntaan, tarkastusvaliokuntaan, hallintovaliokuntaan, lakivaliokuntaan, liikenne- ja viestintävaliokuntaan, maa- ja metsätalousvaliokuntaan, puolustusvaliokuntaan, sivistysvaliokuntaan, sosiaali- ja terveysvaliokuntaan, talousvaliokuntaan, tiedusteluvalvontavalio-
liokuntaan, tulevaisuusvaliokuntaan, työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan ja ympäristövaliokun-
taan lausunnon antamista varten. Lausunnon määräaika: 1.12.2021.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- lakivaliokunta LaVL 19/2021 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti, Oikeuskanslerinvirasto
- apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen, Oikeuskanslerinvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

(1) Perustuslain 108 §:n 3 momentin mukaan oikeuskansleri antaa joka vuodelta kertomuksen virkatoimistaan ja lain noudattamista koskevista havainnoistaan eduskunnalle ja valtioneuvostolle. Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2020 on annettu eduskunnalle elokuussa 2021. Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan, jolle muut erikoisvaliokunnat saivat antaa lausunnon. Eduskunnan lakivaliokunta antoi asiasta lausunnon (LaVL 19/2021 vp).

(2) Hyvin vakiintuneen käytännön mukaisesti perustuslakivaliokunta ei ole yleensä valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksia käsitellessään erikseen arvioinut ylimpien laillisuusvalvojen yksittäisiä ratkaisuja tai kannanottoja (ks. esim. PeVM 11/

Valiokunnan mietintö PeVM 1/2022 vp

2021 vp, kappale 13 ja siinä viitatu mietinnöt PeVM 16/2020 vp, PeVM 5/2018 vp, PeVM 1/2017 vp, PeVM 3/2016 vp, PeVM 8/2015 vp). Valiokunta on painottanut laillisuusvalvonnan riippumattomuutta eikä siten ole pitänyt myöskään valtiosääntöisesti aivan asianmukaisena, että eduskunnan erikoisvaliokunnat käsittelevät perustuslakivaliokunnalle antamissaan lausunnoissa yksittäisiä kanteluratkaisuja (PeVM 16/2021 vp, kappale 18).

(3) Perustuslakivaliokunta korostaa myös, että valiokunnan tehtävät määräytyvät perustuslain 74 §:n ja perustuslain muiden säännösten mukaisesti, eikä valiokunta ota käsittelyyn yksittäisten kansalaisten valiokunnalle osoittamia, esimerkiksi laillisuusvalvojien kanteluratkaisuja koskevia kirjoituksia (PeVP 13/2019 vp, § 10, ks. myös PeVP 95/2018 vp, § 14). Valiokunnalle osoitetut oikeuskanslerin toimintaa koskevat yksityisten kansalaisten tekemät tutkintapyynnöt, kantelut, oikaisuvaatimukset ja muut vastaavat kirjoitukset eivät siten johda toimenpiteisiin valiokunnassa. Valiokunta korostaa, että se ei toimi oikeuskanslerin kanteluratkaisujen muutoksenhakuasteena (ks. myös PeVM 16/2021 vp, kappale 4).

Kertomuksen pääsisältö

(4) Oikeuskanslerin kertomuksen yleiskatsausosassa esitellään oikeuskanslerin tehtävät ja toimivaltuudet sekä tarkastellaan muun muassa Oikeuskanslerinviraston organisaatiota ja taloutta. Tämän lisäksi kertomuksessa selostetaan oikeuskanslerin toimintaa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston virkatointien lainmukaisuuden valvonnassa, perus- ja ihmisoikeuksien valvontaa, oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja sen osana asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnan valvontaa sekä viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien laillisuusvalvontaa hallinnonaloittain. Kertomuksen loppuun on kerätty tilastotietoja viraston toimenpiteistä ja työtilanteesta.

(5) Kertomukseen sisältyvät vakiintuneen käytännön mukaisesti oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot. Oikeuskansleri Pöysti tarkastelee puheenvuorossaan covid-19-pandemiaa. Apulaisoikeuskansleri Puumalaisen puheenvuoro käsittelee puolestaan oikeuskanslerin roolia oikeusvaltion ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Perustuslakivaliokunta pitää molempien puheenvuorojen teemoja keskeisinä laillisuusvalvonnan kannalta.

Koronaviruspandemian hallinta oikeudellisesta näkökulmasta

(6) Oikeuskanslerin kertomuksen pääteemana on kansanvaltaisen oikeusvaltion toimivuus poikkeusoloissa ja normaalissa arjessa. Keskeisessä asemassa on koronaviruspandemia, joka on kertomusvuonna vaikuttanut paitsi eri hallinnonalojen toimintaan myös oikeuskanslerin toimintaan ja laillisuusvalvontaan.

(7) Oikeuskanslerin puheenvuorossa tuodaan esiin, että kriisijohtaminen on Suomessa huomattava lainvalmistelutehtävä. Vuoden 2020 valtiopäiville annettiin 265 hallituksen esitystä, joista 99 liittyi oikeuskanslerin kertomuksen mukaan suoraan covid-19-epidemiaan. Kertomuksessa korostetaan, että lainvalmistelun sekä eduskunnan ja sille esitykset valmisteleval valtioneuvoston lainsäädäntötyön sujuvuus ja voimavarat ovat kriisijohtamisessa äärimmäisen tärkeitä.

Valiokunnan mietintö PeVM 1/2022 vp

(8) Lakivaliokunta on oikeuskanslerin kertomuksesta antamassaan lausunnossa korostanut muun muassa, että lainvalmistelun laadun turvaamisessa olennaista on turvata lainvalmistelulle riittävät resurssit (LaVL 19/2021 vp, s. 2). Myös perustuslakivaliokunta pitää sanottua seikkaa hyvin tärkeänä (ks. myös PeVL 19/2016 vp, s. 2—3).

(9) Oikeuskanslerin puheenvuorossa sivutaan myös valmiuslain ja tartuntatautilain sääntelyn riittävyttä ja sopivuutta covid-19-epidemian hoitoon. Puheenvuorossa pidetään tärkeänä, että käsillä olleista poikkeusoloista kootaan lainsäädännön kehittämistarpeet heti kriisitilanteen rauhoituttua. Valmistelu on oikeuskanslerin mukaan tarpeen tehdä huolella harkiten ja laajapohjaisesti mutta ripeästi esimerkiksi parlamentaarisessa komiteassa.

(10) Myös perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota lainsäädännön muutostarpeisiin. Valiokunnan mukaan epidemiatilanteen pitkittyessä tulee ryhtyä normaaliolojen lainsäädännön mahdollisesti tarvittaviin muutoksiin (ks. PeVM 17/2020 vp, s. 4). Toistaiseksi voimassa olevia muutoksia on kuitenkin perusteltua säätää vasta normaalioloissa tapahtuvan huolellisen valmistelun jälkeen (PeVL 14/2020 vp ja PeVM 11/2020 vp). Valiokunta on korostanut tartuntatautilain kokonaisuudistuksen tarvetta ja tuonut esiin, että uudistuksessa on syytä huomioida erityisesti meneillään olevan pandemian esiin nostamat sääntelytarpeet (PeVL 9/2021 vp, kappale 17).

(11) Perustuslakivaliokunta on lisäksi kiinnittänyt valtioneuvoston huomiota tarpeeseen tarkastella laajasti ja perusteellisesti poikkeusolojen päättymisen jälkeen poikkeusoloja koskevaa sääntelyä perustuslaissa ja valmiuslaissa. Menettelyä koskeviin lainsäädäntöuudistuksiin ei valiokunnan mukaan tule ryhtyä ilman perusteellista jälkikäteistä tarkastelua poikkeusolojen aikana kertyvistä kokemuksista. Oikeusvaltion perusteiden turvaaminen poikkeusoloissa edellyttää vakaa- ja toimivaa lainsäädäntöä (PeVM 11/2020 vp, s. 6). Valiokunta korostaa sanottujen seikkojen merkitystä.

Kanteluasioiden käsittely

(12) Kertomusvuoden aikana Oikeuskanslerinvirastossa tuli vireille 2 844 kanteluasiaa. Muita laillisuusvalvonta-asioita tuli vireille 883. Kanteluita ratkaistiin 2 674. Kertomusvuoden lopussa vireillä oli 34 yli vuoden vanhaa kanteluasiaa. Vuoteen 2019 verrattuna saapuneiden ja ratkaistujen kanteluiden määrä lisääntyi yli kolmanneksella.

(13) Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota saamaansa selvitykseen laillisuusvalvonnan työmäärän kasvusta. Valiokunta pitää tärkeänä, että laillisuusvalvontaan varataan riittävät resurssit.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Perustuslakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 17/2021 vp johdosta.

Valiokunnan mietintö PeVM 1/2022 vp

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Helsingissä 23.2.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Johanna Ojala-Niemelä sd
varapuheenjohtaja Antti Häkkänen kok
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Maria Guzenina sd
jäsen Petri Honkonen kesk
jäsen Olli Immonen ps
jäsen Hilikka Kemppi kesk
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Anna Kontula vas
jäsen Mats Löfström r
jäsen Jukka Mäkynen ps
jäsen Sakari Puisto ps
jäsen Wille Rydman kok
jäsen Heikki Vestman kok
jäsen Tuula Väätäinen sd
varajäsen Johannes Koskinen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Liisa Vanhala